

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Szociológia és Szociálpolitika Tanszék
2013

Leendő szociális szakemberek romaképe

Konzulens tanár:

Dr. Czibere Ibolya
Farkas Attila

Készítette:

Bene Viktória
II. éves szociális munka
szakos hallgató

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Ábrák jegyzéke	1
Bevezetés	2
Első Fejezet Romakép a magyar társadalomban	4
1.1 Romák helyzete Magyarországon.....	4
1.1.1 Romaszármazás különböző megközelítései.....	4
1.2 A magyarországi romák demográfiai jellemzői.....	5
1.3 A magyarországi romák egészségi állapota.....	8
1.3.1 A romák életmódja és gyakori betegségeik	8
1.4 A romák iskolázottsága.....	9
1.3.1.1 Felzárkóztató programok	11
1.5 A romák foglalkoztatottsága	12
1.6 Az Európai Unió romastratégiájáról	13
1.7 Kutatások a témában.....	14
1.7.1 Alapfogalmak.....	14
1.7.2 Az előítélet kutatásokról	14
1.7.3 Kutatások és eredményeik	15
1.7.3.1 Milyenek a cigányok?	15
1.7.3.2 Előítéletesség az oktatásban.....	16
1.7.3.2.1 Előítéletesség a fiatalok körében	16
1.7.3.2.2 Előítéletesség a pedagógusok körében	17
1.7.3.3 Előítéletesség az egészségügyben és a szociális szférában	18
1.4.3.3 Xenofóbia, romakép és a cigányságról alkotott vélemények	18
Második Fejezet Módszertan	21
2.1. Empirikus kutatásom bemutatása	21
2.1.1 A vizsgálat célja.....	21
2.2. Kutatási módszerek.....	21
2.2.1 Kutatási módszerek a társadalomtudományban.....	21
2.2.1.1 A kvalitatív adatgyűjtési módszerekről	21
2.2.1.2 A kvantitatív adatgyűjtési módszerekről	22
2.3. Kutatás módszerének, eszközének ismertetése.....	22

2.3.1 Indoklás.....	22
2.3.2 A célcsoportról.....	23
2.2.3 Az interjú felépítése	23
2.4. Az interjú készítésének körülményei, lebonyolítása.....	24
2.5. Eredmények	24
Harmadik Fejezet Kutatási eredmények	25
3.1. Interjúk elemzése	25
3.1.1 Elsőéves hallgatók	25
2.1.1.1 A romák helyzetéről, életmódjáról	25
3.1.1.2 Az adott helyzet okairól.....	26
3.1.1.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről.....	27
3.1.1.4 Az oktatásukról, a pozitív diszkriminációról, felzárkóztatásukról	27
3.1.1.5 A kultúrájukról.....	28
3.1.2 Másodéves hallgatók.....	28
3.1.2.1 A romák helyzetéről, életmódjáról	29
3.1.2.2 Az adott helyzet okairól.....	30
3.1.2.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről.....	30
3.1.2.4 Az oktatásukról, a pozitív diszkriminációról, felzárkóztatásukról	31
3.1.2.5 A kultúrájukról.....	31
3.1.3 Harmadéves hallgatók.....	32
2.1.3.1 A romák helyzetéről, életmódjáról	33
3.1.3.2 Az adott helyzet okairól.....	33
3.1.3.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről.....	34
3.1.3.4 Az oktatásukról, a pozitív diszkriminációról, felzárkóztatásukról	34
3.1.3.5 A kultúrájukról.....	34
3.2. Következtetések	34
3.2.1 Kulturális különbségek	35
3.2.2 Oktatás	35
3.2.3 Elmondható.....	36
Összegzés.....	37
Felhasznált irodalom.....	38
Mellékletek	41

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: Előítéletesség az egészségügy és a szociális szférában dolgozók körében.....18

BEVEZETÉS

A kutatásom középpontjában a Debreceni Egyetemen tanuló szociális munka szakos hallgatók állnak. Munkájuk során gyakran kell együttműködniük roma emberekkel. A romák életformájáról az embereknek rengeteg tévhitük van. Arról szeretnék megbizonyosodni, hogy a segítő szakmában ezek mennyire vannak jelen. A kutatást interjúk módszerekkel végeztem el.

Kutatásom alapja az, hogy az emberekben előítéletes, általánosító, intoleráns és kirekesztő képek alakulhatnak ki a roma emberekkel kapcsolatban. Emiatt hajlamosak őket sztereotipizálni. Feltételezésem szerint ennek az oka, hogy a többségi társadalom tagjai keveset vagy semmit nem tudnak a romák kultúrájáról, hagyományairól.

A szociális munka szakos hallgatók nagy eséllyel kerülhetnek olyan munkakörbe, ahol roma emberekkel kell foglalkozniuk és együttműködniük. A tévhitek benne lehetnek a segítő szakmában elhelyezkedni kívánó hallgatókban is. Ennek a vizsgálatát azért tartom fontosnak, mert a tévhitekből alakulhatnak ki az előítéletek, amelyek a későbbiekben megnehezíthetik a romákkal való együttműködést.

A szociális szakmában dolgozók feladata, hogy az esélyegyenlőséget elősegítsék, és az előítéletesség ellen küzdjenek. Egyfajta kapcsolattartó szerepet kell betölteniük a romák és a többségi társadalom között. Viszont, ha valamilyen előítéletesség van bennük, akkor egyértelműen képtelenek az ilyen feladat betöltésére. Ha előítéletességgel dolgoznak, akkor feltehetően a romákkal kapcsolatos munka sikertelen lesz, ami kiégéshez vezethet. Ezért tartom fontosnak azt vizsgálni, hogy a hallgatók milyen mértékben lesznek képesek a közvetítő szerep betöltésére. Ennek kiderítéséhez viszont elkerülhetetlen a romaképük vizsgálata.

A vizsgálat kapcsán egyfajta képet kaphatunk arról, hogy az egyetemek, főiskolák szociális szakon tanuló és szociális szférában elhelyezkedni szándékozó hallgatói hogyan gondolkodnak a roma népességről, mit gondolnak az életükről. Ez a felmérés, úgy gondolom, egy alapos képet fest le az egyetemek, főiskolák számára a helyzetről, és szükség esetén beépíthetnének képzésükbe különféle olyan kurzusokat vagy tréningeket, amelyek kapcsán a szociális szférában elhelyezkedni kívánó hallgatók többet megtudhatnak a roma emberek helyzetéről, viselkedéséről és kultúrájáról, ezzel is eloszlatva a tévhiteket.

Az első fejezetben a roma származás megközelítéseit és romák általános jellemzőit, helyzetét mutatom be.

A második fejezetben a társadalomtudományi módszerekről, ezen kívül a saját kutatási módszeremről és a kutatás alapjául szolgáló interjúkra térek ki.

A harmadik fejezetben az interjú elemzését írom le, illetve levonom a következtetéseimet belőlük.

ELSŐ FEJEZET: ROMAKÉP A MAGYAR TÁRSADALOMBAN

1.1 Romák helyzete Magyarországon

A következő pontokban a roma származás definiálását fogom röviden bemutatni.

1.1.1. Romaszármazás különböző megközelítései

Úgy vélem, mielőtt a romákról bármilyen kontextusban elkezdénénk beszélni, nem kerülhetjük el, hogy definiáljuk, kit tarthatunk romának. Ezzel kapcsolatban számos megközelítés létezik, amelyekből fontosnak tarom a legfontosabbakat bemutatni.

Elég nehéz adatokat gyűjteni arról, hogy kit tarthatunk pontosan romának, ugyanis rákérdezés útján aligha lehet megállapítani. A népszámlálások alkalmával az anyanyelvre és a nemzetiségre vonatkozó kérdéseket tesznek fel, azonban a roma etnikumhoz tartozók csak egy része mondja magáról, hogy cigány anyanyelvű, ugyanis jelentős részük magyar anyanyelvű. Magyarországon az elmúlt két évtizedben két jelentős cigányvizsgálatra került sor, ami Kemény vezetésével 1976 – ban és 1993 – '94 – ben volt. Az ilyen típusú vizsgálatokban azokat a személyeket tekintették romának, akiket a környezetük annak tartott. 1971 – ben 320 ezerre, 1994 – ben 434 ezerre becsülték a roma népességet. (Andorka 2006)

Kemény István és Janky Béla vizsgálataiban a környezet a barna bőrűeket, illetve a cigány származásúakat tartja romának. Azokat tartja romának, akinek a szülei romák. Általában a fél cigányokat is romának tartják, szóval itt a meghatározó dolog a származás. Kivételek az olyan emberek, akik el tudják titkolni roma származásukat a környezetük elől. Vannak azonban fehérbőrű romák, akik úgyszintén el tudják titkolni a származásukat. Ezek is a kivételek közé tartoznak. Általában viszont a származás az irányadó. (Kemény – Janky 2004)

Török Katalin egy felsőoktatási felvételi előkészítőben résztvevő roma fiatalokat kérdezte erről a kérdőívében, amit a Roma fiatalok esélyeinek növelése a felsőoktatásban elnevezésű tanulmányában részletez. A megkérdezettek legtöbbször azt válaszolták, hogy azt tekinthetjük romának, aki annak vallja magát. Magas volt azoknak az aránya is, akik azt válaszolták, hogy roma származásúnak tekinthető az, akinek mindkét szülője roma. (Török 2004)

Az előbbieket mellett azzal is tisztában kell lennünk, hogy a romák esetében nem egy egységes népcsoportról van szó, ugyanis Erdős Kamill nyomán három nyelvi csoportra oszthatjuk őket.

Az első csoportba tartoznak a romungrók, akik magyar anyanyelvűek, a második csoportba tartoznak a romani anyanyelvű oláh cigányok és végül a harmadik csoportba tartoznak a beások, akik a román nyelv egy archaikus változatát beszélik. A három nagy nyelvi csoport mellett megemlíthetjük a szintókat, azaz az úgynevezett német cigányokat is, akik a csoportosításba az elenyésző számuk miatt nem kerültek be. (Bíró 2006)

A magyar cigányság Magyarország legnagyobb lélekszámú etnikai csoportjává nőtte ki magát. Életviszonyaikkal kapcsolatos kutatások a XIX. század végére nyúlnak vissza Magyarországon. A II. vh-ban az elhurcolt magyarországi cigányok közül több ezren pusztultak el lágerekben. A népszámlálási felvételek során a nyelvhasználat kérdésére válaszolva a többség a magyart jelölte meg, a nemzetiségi kérdésre pedig csak a ténylegesnél kevesebben választották a cigánysághoz való tartozást. (Valuch 2005)

1.2. A magyarországi romák demográfiai jellemzői

A cigányság mai területi eloszlását mind a gazdasági, földrajzi, társadalmi és mind a történeti folyamatok befolyásolták. A XX. században a hagyományos cigány mesterségek elvesztésével egyre fontosabbá vált a területi átstrukturálódás folyamatában a gazdasági meghatározottságok vagy a nagypolitika beavatkozásai. (Cserti Csapó 2006)

A rendszerváltozás utáni években a városok, a megyeszékhelyek és a budapesti agglomeráció települései adják a cigányság migrációjának fő irányait. (Cserti Csapó 2006)

1971 – ben 21 000 roma származású ember élt Budapesten, ez a teljes roma népességnek nem egészen a 8%-a. '93-ban 44 000 roma lakott Budapesten, ami a roma népesség 9,1%-a. Számuk jelenleg 60 000 a roma népesség 10,4%-a. Még nagyobb volt az eltolódás a vidéki városok irányába. Jelenleg 282 000 a városban lakó romák száma, amely a roma népesség 49,7%-át teszi ki. (Kemény – Janky 2004)

A cigányság települési sajátossága a teljes vagy részleges elkülönülés. Az '97-es felmérés szerint a cigányság alig $\frac{3}{4}$ -e önálló vagy az adott településen belül jól elkülönülő telepeken élt. (Valuch 2005)

Fontos, hogy e tekintetben megemlítsük a szegregáció folyamatát. Szegregációnak a településszociológia azt a jelenséget nevezi, amelynek során a különféle társadalmi rétegek lakóhelye térbenileg elkülönül. Az adott terület, település, vagy városrész, amelyben egy sajátos népcsoport koncentrálódik, területileg és szociológiailag is fokozatosan elhatárolódik a településhálózat, illetve a város többi részétől. Ez vezethet a gettósodáshoz, a gettók kialakulásához. Magyarországon az elkülönülő lakóhelyválasztás mindig is jellemző volt a cigány népesség körében. (Cserti Csapó 2006)

Az életkörülményeik az elmúlt évtizedben valamelyest javultak, de ezek a változások önmagukban nem segítették elő a romák társadalmi integrálódását. Az '97-es adatfelvétel szerint a magyarországi romák elég rossz életkörülmények közt éltek. A roma háztartások 2/3-a elkülönült telepeken, saját kivitelezésű putrikban lakott. Ezeknek a lakásoknak a felében nem volt villany, kilencziedéből hiányzott a vezetékes víz, valamint az épületek egyhatoda rendelkezett saját kúttal. (Valuch 2005)

A szocialista időszakban a központi politika sokat tett a klasszikus cigánytelepek megszüntetéséért, ennek ellenére a jelenséget nem sikerült teljesen felszámolni. A telepi elkülönültség foka, a telepek fennmaradása az ország egyes részein különbségeket mutat. Az átlagosnak kétszerese a telepen lakók aránya az északi régióban. A nyugati és délnyugati megyékben ellenben ma már alig találhatóak telepek. (Cserti Csapó 2006)

Egyik nagyon fontos vetülete a cigány népesség halmozottan hátrányos helyzetének, komplex problémakörének az iskolázottság kérdése, vizsgálata. Az alacsony képzettség alacsony társadalmi státuszt jelent. Rosszul fizető, nehéz fizikai munkával járó munkaköröket tud csak megszerezni az egyén, s ez együtt jár a rossz anyagi körülményekkel, a társadalmi hierarchia alsó fokain való helyzettel. (Cserti Csapó 2006)

Azt is elmondhatjuk, hogy az iskolázottsági hátrányok, s ezzel együtt a hátrányos helyzet nemzedékről nemzedékre áthagyományozódnak, „öröklődnek”. Egyrészt az iskolázatlanabb családokban a gyermek nem kapja meg azokat a nyelvi és kulturális ingereket, amelyek majdani iskolai pályafutását megalapoznák, másrészt az otthoni minták sem motiválják kellőképpen a tanulást, továbbtanulást. Harmadrészt fontos megemlítenünk a szociális problémákat, amelyek anyagilag is megnehezítik az iskoláztatást, és arra ösztönzik a családokat, hogy a gyerekeket is minél előbb munkába állítsák. (Cserti Csapó 2006)

A cigányság felzárkóztatásában a roma értelmiség megerősödése az egyik legfontosabb feladat, és segíteni kell, hogy a romák száma növekedjen a felsőoktatásban. Az egyetemre vagy főiskolára járó cigány hallgatóknak az aránya nagymértékben eltér, ugyanis míg országosan a 18–20 évesek 40 százaléka, addig a cigány 20–24 éveseknek mindössze 1,2 százaléka jár valamilyen főiskolára vagy egyetemre. Elsősorban azok a családok képesek gyermekeiket taníttatni, akiknek jövedelmi szintje a szegénységi küszöb felett van. (1)

A gazdasági átalakulás előtt hazánkban tradicionálisan magas szintű foglalkoztatásról beszélhettünk. Az 1989 és 1998-as periódust tekintve az általános foglalkoztatási ráták drasztikusan csökkentek. (Cserti Csapó 2006)

Magyarországon a negyvenes évek végén erőltetett iparosítás kezdődött, amely az ötvenes, hatvanas és hetvenes években kezdett el kibontakozni. Az 1971. évi országos cigánykutatás adatai szerint a roma férfiak 85%-a volt aktív kereső. Ebből 75%-uk volt állandó munkaviszonyban foglalkoztatott. A foglalkoztatottsági arányukban kevés volt a különbség a roma és a nem roma férfiak foglalkoztatottsága között. A nőknél viszont más volt a helyzet, ugyanis országos szinten a nők 64%-a, a roma származású nők 30%-a volt aktív kereső. Ennek oka a roma családok jóval nagyobb gyereklétszáma volt. (Kemény – Janky 2003)

Hozzávetőlegesen minden harmadik – negyedik cigány család nem rendelkezett munkajövedelemmel. Ezek a családok szociális segélyekből, családi pótlékból, jövedelempótló támogatásból és feketemunkából tartották fent magukat. A cigány családokban átlagosan magas a nagy gyermekszám. Részben emiatt az egy főre jutó jövedelem átlaga is jóval az országos átlag alatt marad. A magyarországi cigányságon belül is kialakult egy vékony elitréteg. Ezt az elitréteget a cigányság politikai képviselői, vezető értelmiségiek, a „hagyományos foglalkozások” gyakorlói – zenészek, nép – és iparművészek, vásárló kereskedők és a vállalkozók alkotják. (Valuch 2005)

A cigányság korösszetételében fiatalabb az ország teljes népességénél, a termékenységi mutatói is pozitívabbak annál. '93 – ban Magyarországon 116 000 gyerek született összesen, ebből 13 833 – an cigánycsalád gyermekeként jöttek a világra. Magas az élettársi kapcsolatban élők aránya, amely elsősorban szokások, hagyományok következménye. (Valuch 2005)

1.3. A magyarországi romák egészségi állapota

A roma népesség szociális helyzet szempontjából a legrosszabb körülmények között élő társadalmi csoport. A cigányság egészségi állapota a teljes népességnél sokkal kedvezőtlenebb. Egy népcsoport egészségét meghatározza az életminőség, azaz az iskolázottság, foglalkoztatossági és lakhatási körülmények. (Puporka – Zádori 1998)

1.3.1 A romák életmódja és gyakori betegségeik

Az életmódot döntően befolyásoló tényező a táplálkozás. Jelenleg az ételek mennyisége helyett az ételek minősége a befolyásoló. Ez viszont nem vonatkozik a magyarországi cigányság egészére. A romák táplálkozására jellemző az egyoldalú és hiányos táplálkozás. Gyukits György a miskolci romák körében végzett vizsgálatokat, ahol azt tapasztalta, hogy a romáknak nehéz feladat a napi betevő előteremtése. A táplálkozás nem megfelelő a teljes egészében munkanélküli populációban, a felnőttek és a gyerekek egyaránt alultápláltak. A táplálkozás tekintetében megállapítható, hogy ismerik az egészséges táplálkozás alapelveit, ám mégsem követik azokat. (Puporka – Zádori 1998)

A romák körében gyakoriak a járványok és megbetegedések. Ilyen például az enyhe lefolyású hepatitis A vírus, amely a nem megfelelő higiénés körülmények hatására jön létre. A másik ilyen fertőzés a vérhas és a vérhas megbetegedést okozó shigellaflex. Ezeknél sokkal gyakoribb a hepatitis B okozta fertőzés, amely anyáról gyermekekre, szexuális úton és orvosi műhiba révén alakul ki. A romák körében leggyakrabban előforduló légzőszervi betegségek a tüdőtágulás, idült hörghurut, amely a nagyon erős dohányzás következményei. (Puporka – Zádori 1998)

Gyukits György egy miskolci empirikus kutatás eredményei folytán úgy véli, hogy egyértelműen a láz és a fájdalom, amelyek arra sarkallják a romákat, hogy orvoshoz forduljanak. (Puporka – Zádori 1998)

A romák egészségügyi helyzetét, betegségeiknek a népesség körében megjelenő arányait, azt a kérdést, hogy milyen könnyen vagy nehezen jutnak közvetlenül, lakóhelyükön egészségügyi ellátáshoz, valamint milyen személyes viszonyulással találkozhatnak, két faktor határozza meg: a szegénység és az etnikai másság. (Babusik 2008)

1.4. A romák iskolázottsága

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a roma lakosság esetében a fiatalabb generációk általában nem indulnak egyenlő esélyekkel. Mivel nincs meg a feltételek egyenlősége,

ebből kifolyólag a kimenetek egyenlősége sem biztosított. Itt legfontosabb kritériumként az anyagi hátrányt kell megemlíteni.

Oktatási szakemberek szerint az anyagi hátrány már a középiskola-választásnál megjelenik: arra sokaknak nincs pénze, hogy nívósabb iskolába írassák gyermekeiket, hiszen ezek általában nagyobb távolságban vannak. Az utazás vagy a kollégium költségét sok család nem vállalhatja. Az is kérdéses, hogy az olykor súlyos anyagi és szociális gondokkal, munkanélküliséggel sújtott térségekben mekkora az igény arra, hogy a diák a felsőoktatásban folytassa a tanulmányait. (2)

Ahogy már említettem, Magyarországon eddig két jelentős cigányvizsgálatra került sor.

A '71 – es vizsgálatához hasonlóan a különbségek most is nagyok voltak ('93 – as vizsgálat), illetve növekedtek a különbségek attól függetlenül, hogy az iskolázottsági szintek mások. A két évtized alatt viszont sikerült azt elérni, hogy a roma gyerekek többségének sikerül elvégeznie az általános iskolát. A 25 – 29 éves korba tartozók 75%-a elvégezte az általános iskolát, míg az 50 – 54 éves korcsoporthoz tartozóknak csak a 28, 9 %-a. (Havas – Kemény 1995)

A távolság növekedését a továbbtanulásnál tapasztalhatjuk, ugyanis a roma fiatalok előtt három út van: a szakmunkásképző iskolák, a szakközépiskolák és a gimnáziumok. A szakmunkásképzők többségükben olyan szakmákra képezik ki az embereket, amikre nincs kereslet és belátható időn belül nem is lesz. A felsőoktatásban résztvevők száma pedig elenyésző. (Havas – Kemény 1995)

Kemény István a 2001 – es Beszélőben megjelent A romák és az iskola című tanulmányában leírja, hogy az 1993 – as eredmény jobb is lehetett volna, hogyha a roma gyerekek tanulását nem akadályozta volna az elkülönítés vagy szegregálás. Ennek egyik formáját a cigány osztályok és iskolák, a másik fajtáját a kisegítő osztályok és iskolák képezték. Cigányosztályok felállítása szinte párhuzamosan ment végbe azoknak a roma gyerekeknek a beiskolázásával, akik korábban nem jártak iskolába, illetve nem sokkal azután kezdődött, hogy a frissen toborzott roma munkaerő megjelent a bányákban, és a lázas iparosítás más munkahelyein. (Kemény 2001)

Kertesi Gábor és Kézdi Gábor A roma és a nem roma tanulók teszteredményei közti különbség elnevezésű tanulmányukban az országos reprezentatív adatokra támaszkodva mérhetővé teszik a roma fiatalok készségbeli lemaradását és megpróbálnak számot adni ezek társadalmi okairól.

A roma fiatalok hátrányai társadalmi okokra vezethetők vissza. A szegénységre, a szülők iskolázatlanságára és a munkapiacról történt kiszorulására és az ebből fakadó további hátrányokra. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a társadalmi finom mechanizmusokat, amelyeken keresztül a társadalmi hátrányok átadódnak a következő generációnak. Tanulmányukban kifejtik, hogy egy háromtípusú mechanizmus vezethető okságilag jól indokolható módon az alacsony teljesítményhez: egyrészt az átlagosnál rosszabb egészségi állapot, másrészt a környezetükön belül kevésbé férnek hozzá készségeik fejlődéséhez szükséges fontos erőforrásokhoz és tevékenységekhez, illetve harmadrészt nem jutnak hozzá a minőségi oktatási szolgáltatásokhoz és motiváló iskolai környezethez. Ha a roma és nem roma tanulók az iskolában szegregálva vannak, akkor rosszabb minőségű oktatásban részesülnek: gyengébb teljesítményű tanárookra és tanulásukat inkább akadályozó kortárs csoporti közösségekre számíthatnak. (Kertesi – Kézdi 2012)

Hermann Zoltán és Varga Júlia kísérletet tettek a népesség iskolázottságának előrejelzésére 2020-ig az iskolai mikroszimulációs modell segítségével. Ebben a modellben az egyének viselkedését modellezték és az egyéni adatok felhasználásával jutottak el az aggregált előrejelzéshez. (Hermann – Varga 2012)

A következőkben a jelenlegi oktatáspolitikai döntések általi tényezőket szeretném kiemelni a tanulmányból, amelyek befolyásolják a diákok iskolai pályafutását.

A következő tényezőket vizsgálják a mikroszimulációs modellben: a tankötelezettség csökkentését, a szakiskolai továbbtanulás bővítését és a felsőoktatási férőhelyek számának csökkentését. A tankötelezettség csökkenése hatással lehet az általános iskola befejezésére, a középfokú továbbtanulásra és a középfokú végzettség megszerzésére. A szakiskolai továbbtanulás növekedése a szakközépiskola rovására történik. A felsőoktatási férőhelyek számának csökkenése effektív korlátot jelenthet a felsőfokú továbbtanulásban, csökken a diplomás fiatalok aránya ahhoz az állapothoz képest, hogyha nem történtek volna oktatáspolitikai változások. (Hermann – Varga 2012)

Az előbb leírt oktatáspolitikai intézkedések miatt feltételezhetően tovább csökken azoknak a roma fiataloknak az aránya, akik valamilyen felsőfokú végzettséget szerezhetnének. Az is valószínű, hogy a középfokú oktatás terén az iskolai lemorzsolódásoknál is nagyobb számban lesznek jelen.

1.4.1. Felzárkóztató programok

Másokhoz hasonlóan én is úgy gondolom, hogy a roma értelmiség megerősödése az egyik legfontosabb feladat, és segítenünk kell, hogy a romák száma növekedjen a felsőoktatásban.

Ennek az elősegítése érdekében indított a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCsSzI) Szociálpolitikai Főosztálya az Oktatási Minisztérium Hátrányos Helyzetű és Roma Gyermekek Felzárkóztatásáért Felelős Miniszteri Biztos Hivatalának és a Miniszterelnöki Hivatal Romaügyekért Felelős Politikai Államtitkárságának támogatásával roma fiatalok részvételével a ME és a NYF közreműködésével 2002 szeptemberében felvételi előkészítőt, amihez később csatlakozott az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara, valamint a PTE is. (Török 2004)

Az országban számos felzárkóztató programot indítottak útjára, hogy valamilyen formában kompenzálják a hátrányukat. Ilyen például az Útravaló – Macika program, a ROMASTER – Esélyprogram a Jövő Roma Vezetőjéért, a Gandhi Gimnázium is a tehetséges roma fiatalokért jött létre, illetve a Romaversitas Alapítvány 1997 óta támogatja a főiskolán vagy egyetemen tanuló roma fiatalokat. A következőkben az ilyen típusú programokat fogom pár szóban bemutatni.

- 1) Az Útravaló – Macika program. 2011 szeptemberétől a hátrányos helyzetű, kiemelten tehetséges roma tanulók tanulási és továbbtanulási esélyeinek növelése érdekében jött létre. Ezt a programot az Útravaló ösztöndíj program, valamint a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány (MACIKA) finanszírozza. A program két részből áll: az ÚTRAVALÓ-MACIKA esélyegyenlőségi ösztöndíjak és az „ISKOLA-HÁLÓ”. (HÖÖK: 2012)
- 2) Úgyszintén a roma származású középiskolai tanulók tehetségprogramja a ROMASTER – Esélyprogram a Jövő Roma Vezetőjéért. A programot a HBLF-ROMASTER Alapítvány írja ki. A programban olyan érettségire felkészítő iskolák roma diákjai vehetnek részt, akik a középiskola befejezése után nappali tagozaton gazdasági, vagy műszaki szakokon terveznek továbbtanulni, és diplomát szerezni. (HÖÖK: 2012)
- 3) A Romaversitas Alapítvány 1997 óta támogatja a főiskolán vagy egyetemen tanuló roma fiatalokat. Havi ösztöndíjat, valamint a szakmai előmenetelt segítő, kötelezően választható képzési programcsomagot biztosít a felvételt nyert hallgatóknak. A

hallgatóknak részt kell venniük havonta egy alkalommal a Budapesten szervezett szabadegyetemi alkalmakon. A hallgatók a támogatásra a diploma megszerzéséig jogosultak. (HÖÖK: 2012)

- 4) A Gandhi Közalapító Gimnázium és Kollégium Magyarország és Európa első olyan roma nemzetiségi érettségit adó intézménye, amit a Gandhi Alapítvány 1994-ben hozott létre. Céljuk közé tartozik, hogy a nyitott szellemű és a tudományok iránt fogékony roma fiatalokat képezzenek. (3)

1.5. A romák foglalkoztatottsága

Munkanélküliségi esélyekben tapasztalható, hogy a romák foglalkoztatottsági esélyei azért olyan csekélyek, mert az országos átlagnál jóval iskolázatlanabbak. Megállapítható, hogy a többi ok is az alacsony iskolázottságra vezethető vissza. A másik ok a diszkrimináció, amely erősebben érvényesül a felvételek és az elbocsátások esetében, mintsem a keresetben. Ezek olyan elsődleges szelekciós mechanizmusként működnek, amellyel a munkaadók igen alaposan megszűrik az alkalmazott munkaerő-állományukat. (Kertesi 1995)

A romák kiszorulása a munkaerőpiacról az 1980 – as évek közepén kezdődött. Ugyanis a foglalkoztatott romák száma 1985-ben 125 ezer, 1989-ben 109 ezer, 1993 végén 56 ezer volt. 1985-höz képest 69 ezer roma származású ember veszítette el a munkahelyét. Az országban a munkahelyek 30%-a, roma viszonylatban a munkahelyek 55%-a szűnt meg. A fent említett okokon kívül nagy szerepet játszik ebben a romák lakóhelye, illetve az, hogy a romák olyan gazdasági ágakban voltak foglalkoztatottak, amelyek a válságban tönkrementek. (Kemény – Janky 2003)

2002 – ben közölt adatok alapján a nem foglalkoztatott romák aránya ma már négyszerese (9,9%) a nem roma munkanélküliek számának (2,5%). A romák 71%-ának volt egész éven át tartó munkalehetősége. (Kiss 2005)

A roma munkanélküliek aránya négyszerese körülbelül a nem roma munkanélküliek arányához képest. (Őry 2005)

Ma a roma háztartások 82 százalékának jövedelme nem éri el a KSH által kiszámított létminimumot, és alapvető szükségleteit csak részben tudja kielégíteni. A cigány háztartások 56 százaléka a lakosság alsó jövedelmi tizedéhez tartozik. Ezeknek a családoknak még a táplálkozása sem kielégítő. (4)

Természetesen foglalkoztatás terén is számos felzárkóztató program indult útjára a hátrányok kompenzálása végett. Ilyen volt az Adjunk esélyt a romáknak!; Újra dolgozom program, Újrekezdési program és a Munkaügyi központok programjai.

1.6. Az Európai Unió romastratégiájáról

A következőkben röviden bemutatom az Európai Unió romastratégiáját, ugyanis a programjuk a fent említett hátrányok kompenzálására szolgál. Az EU romastratégiája a romák szociális és gazdasági integrációját segíti elő.

A roma közösség a legnagyobb etnikai kisebbség Európában. A kimutatásuk szerint közülük olyan 10 és 12 millió szorult a társadalom peremére. A Bizottság javasolta a romák gazdasági-szociális integrációját elősegítő eszközök hatékonyságának fejlesztését.⁽⁵⁾

Az EU-nak legális eszközei vannak a diszkrimináció elleni küzdelemben. Az eszközök a nemzeti és nemzetközi szinteket egyaránt magába foglalják. Az OSCE-nek ez irányban vannak kezdeményezései. A Bizottság állítása szerint ezek a kezdeményezések jobban koordináltak, jobb helyi szinten is, illetve ezek felügyelve lesznek a szegregáció megszüntetéséért felelős politikák által. ⁽⁶⁾

Az Európai Bizottság 2011. április 5-én terjesztette elő a romák integrációját célzó nemzeti stratégiák összehangolásának uniós keretrendszerét, amely elősegíti majd a nemzeti romapolitikák kialakítását. ⁽⁷⁾

A romák tehetségének elherdálása egy kormánynek bevételecsökkenéssel és termelékenységcsökkenéssel jár. Ebből kifolyólag is a romák gazdasági és társadalmi integrációjának elősegítése fontos feladat. A kirekesztés szerteágazó okainak kezelése valamennyi szintet átfogó, hatékony és összehangolt fellépést igényel. A keretrendszer négy pillérre épül, ami az oktatásra, az egészségügyi ellátásokra, a munkavállalásra és a lakhatásra összpontosít. Az oktatásnál biztosítani kell azt, hogy a roma származású gyerekek befejezzék legalább az általános iskolát. Foglalkoztatás terén a kitűzött cél az, hogy a romák és a népesség többi tagja között csökkentsék a fennálló foglalkoztatási különbségeket. Egészségügy szempontjából a cél az egészségügyi szakadék csökkentése például a csecsemőhalandóság terén, illetve a lakhatáshoz és a közműszolgáltatásokhoz való hozzáférést a teljes népesség szintjére kell hozni a romák körében. ⁽⁸⁾

A keretrendszer összhangban áll az Európa 2020 stratégiának a foglalkoztatás, a társadalmi összetartozás és az oktatás területén megfogalmazott átfogóbb célkitűzéseivel.

1.7. Kutatások a témában

1.7.1 Alapfogalmak

Mielőtt belemélyednék a különféle kutatások részletezésébe, először tisztáznunk kell a kisebbségkutatáshoz szükséges fontos alapfogalmakat. Ilyen a diszkrimináció, sztereotípia és az előítélet.

Előítéletnek nevezzük a valamilyen csoport tagjaival szembeni negatív érzelmi viszonyulást, amely azon alapul, hogy ezek az emberek egy csoport tagjai. A sztereotípiatorzításon, túlzáson és leegyszerűsítésen alapuló negatív elképzelések, előítéletek együttese valamely csoporttal szemben. (Andorka 2006)

Az előítéletek gyakran *sztereotípiákon*, bizonyos embercsoportok rögzült, rugalmatlan jellemzésén alapulnak. Sztereotípiákat gyakran alkalmaznak bizonyos etnikai csoportok leírására. (Giddens 2008)

A *diszkrimináció* olyan tevékenységekben nyilvánul meg, amelyek valamilyen csoportot megfosztanak a mások számára nyitott lehetőségektől. (Giddens 2008)

1.7.2 Az előítélet – kutatásokról

A mai Európában illetlen dolognak számít valakivel előítéletesnek lenni, ezért az emberek igyekeznek az előítéletet nem nyíltan vagy nyilvánosan kifejezésre juttatni. Az előítéletesség gyakran kódolt nyelven jut kifejezésre, ami ténylegesen akkor tölti be a szerepét, ha konszenzus van az értelmezését illetően. A kérdőíves előítélet kutatások azt kérdezik az interjúalanyoktól, hogy egyet értenek-e bizonyos kijelentésekkel vagy sem, és a válaszaik alapján kategorizálják őket. (Kovács 2007)

Az előítélet – kutatásának két nagy szemléletmódját különböztethetjük meg. Az egyik a normatív vagy másnéven az *értékelvű szemléletmód*. Az előítéletek végső soron szemben állnak a demokrácia eszményeivel és gyakorlatával. A kora gyermekkori és a későbbi szocializáció átörökíti őket egyik nemzedékről a másikra. Nincsenek ártatlan vagy ártalmatlan előítéletek, ugyanis a szavak tettekké válnak, és nem maradnak következmények nélkül szándéktól függetlenül. Allport fokozatossági modellje szerint az előítéletnek öt egymásraépülő fokozatai vannak: szóbeli előítéletesség

→elkerülés→kirekesztés→fizikai agresszió→üldözés és kiirtás A leíró szemléletmód az értékelvűvel szemben azt közvetíti, hogy nincs különbség negatív és pozitív előítélet között. Az előítéleteknek önmagukban kevés a prediktív értéke, a cselekvést más törvényszerűségek irányítják. Az előítéletek nem küszöbölhetők ki a társadalom életéből. (Erős 2007)

1.7.3 Kutatások és eredményeik

A következőkben az előítéletességgel és a romaképpel kapcsolatos kutatásokat és eredményeiket szeretném bemutatni, ugyanis úgy gondolom, hogy egy kutatást, csak akkor lehet jól elvégezni, hogyha ismerjük az előzményeket is.

1.7.3.1 Milyenek a cigányok?

1978 és '87 között öt nagy felmérés tárgya volt a többség és kisebbségek viszonya. Számos kutatás foglalkozott azzal, hogy milyen a romák és a nem romák egymással való viszonya. A felmérésekből az derült ki, hogy Magyarországon a romákat sújtják a legerősebb előítéletek. A Marketing Centrum 2009. január 15-e és 23-a között készített egy ehhez hasonló felmérést. Szóhasználat kapcsán viták tárgya szokott lenni, hogy a roma vagy a cigány elnevezés használata a helyesebb. A felmérésből kiderült, hogy a roma elnevezést a nők és a fiatalok jobban preferálják. Viszont jelzésértékű, hogy a Jobbik támogatói a cigány elnevezést részesítik előnyben. Emiatt arra következtethetünk, hogy a cigány szóhasználatnak inkább bántó jellege van. A számukat illetően kiderült, hogy akármilyen kiélezett hazánkban a cigánykérdés, a döntő többség azonban teljesen tájékozatlan a számukat illetően. A megkérdezettek 87%-a a közepesnél nagyobb jelentőséget tulajdonított a viselkedésnek a romák azonosítását illetően. A témához kapcsolódóan a felmérés legfontosabb része az, hogy a megkérdezettek milyennek látják valójában a roma lakosságot. A legjellemzőbbnek érzett tulajdonságok a lármások, hangosak, jó zenei érzékük van, viszont az okosak és intelligenseket találták a legkevésbé jellemzőnek. A megkérdezettek három véleménycsoportba sorolhatóak be: 40%-uknak erős ellenérzései vannak a roma népességgel szemben, 35%-uk mérsékelten romaellenes, mindössze a társadalom negyede tekinthető előítéletmentesnek. Mindent egybevetve a megkérdezettek 80%-a szerint a romák helyzete leginkább saját tulajdonságuknak, hozzáállásuknak a következményei. A válaszadóknak csak 14%-a véli úgy, hogy az ok inkább a

diszkrimináció, az elnyomás és a többségi társadalom hozzáállása a romákhoz. (Márián 2009)

1.7.3.2 Előítéletesség az oktatásban

Ezt a témát azért is tartom fontosnak, mert úgy vélem, hogy az integráció színtere elsősorban az iskola. Az oktatásban fontosnak tartom az integrált oktatást, ugyanis ez növelheti a fiatalok teljesítő képességét, eredményességét. Illetve az iskolában a társadalom képeződik le kicsiben, ezért az integrált oktatásban jobban megismerhetjük egymás kultúráját, illetve megtanulhatjuk az egymáshoz való alkalmazkodást.

1.7.3.2.1 Előítéletesség a fiatalok körében

A következőkben Murányi István és Szabó Ildikó által végzett Iskola és demokrácia elnevezésű vizsgálat eredményeit szeretném bemutatni.

A kisebbségi csoportokkal szembeni előítéletesség azokra a fiatalokra jellemző, akik szocio-kulturális szempontból hátrányban vannak a társaikhoz képest. Az alacsonyabb presztizsű középfokú oktatási intézményben tanuló fiatalok elutasítóbbak a kisebbségi csoportok tagjaival. Erre magyarázat lehet az életforma és a rituális sűrűség, ami az interakciók csoportjellegeinek zárt és nyitott jellegén alapul. A magas rituális sűrűség változatlan csoportkeretek közt zajló állandó interakciók eredménye, amelyet homogén élmények és korlátozott nyelvi kódok jellemeznek. Ezzel szemben az alacsony rituális sűrűséget a szociális hálózatok és sokoldalú interakciók jellemzik. Az előítélet nem attitűd, hanem életforma. A magas rituális sűrűség olyan életformával jár, ami leszűkíti az eltérő szocio-kulturális minták megismerését, a csoporttagok interakciói a saját csoportra korlátozódnak. Erős a kollektív érzelmekkel összekovácsolt csoportszolidaritás. Az Iskola és demokrácia kutatás kérdőívében szereplő kérdések lehetőséget adtak arra, hogy az előítéletességet a magas rituális sűrűséggel hozzák összefüggésbe. Az alacsony sűrűségű rituális közösségben a legkisebb, míg a magas rituális sűrűségben a legnagyobb az előítéletességgel jellemezhető aránya. Az empirikus kutatás bizonyítja, hogy az előítéletesség mélyen beágyazódik az életformába, maga is életforma. (Murányi – Szabó 2010)

1.7.3.2.2 Előítéletek a pedagógusok körében

Neményi Mária vezetett egy kutatást 2006-ban a Jedlik Ányos Program keretében, ami az iskolai pályaesélyek társadalmi meghatározottságát vizsgálta. Neményi mellett a programban részt vett Szalai Júlia és Messing Vera is.

A Szalai Júlia által ismertett kutatásban 35 év választja el a roma és a nem roma fiatalokat. A kutatás során abból indultak ki, hogy az iskola nemcsak nevelési és oktatási intézmény, hanem szocializációs tér is. A kutatást végzők megkérték az oktatási intézményben dolgozó tanárokat, hogy tippeljék meg, hogy körülbelül mennyi az iskolában és az osztályaikban lévő roma gyerekek száma. A kutatásból kiderült, hogy akik túlnyomóan becsülték meg a roma gyerekek számát, azok nagyobb arányban buktatták meg a roma gyerekeket. Szalai véleménye szerint általánosnak tekinthető, hogy a roma gyerekek teljesítményét lejjebb osztályozzák a nem romákénál. (9)

A Valóság című folyóiratban megjelent egy tanulmány, ami a következő címet viseli: Ki utálja jobban a másikat? Roma tanulók pedagógus szemmel. Megfigyelhető, hogy az általános iskolában, gimnáziumban és a szakiskolákban dolgozó pedagógusok véleménye és annak megfogalmazása merőben eltér egymástól. Egy gimnáziumi igazgató nyilatkozatát találtam az összes közül a legemberibbnek, amikor egy tehetséges roma fiúról mesélt, és a fiúnak valószínűleg meg lett volna a képessége arra, hogy egyetemre menjen, de egy ballépés miatt (teherbe ejtett egy idősebb roma nőt) ott kellett hagynia az iskolát. A nyilatkozatából kiderült, hogy még így is próbálták az ott dolgozókkal egyengetni a fiú életét, sajnos sikertelenül. A többi pedagógus nyilatkozatában viszont a nagyfokú beletörődés volt jelen, illetve bizonyos esetekben ők is diszkriminatívak voltak a társadalom ezen tagjaival szemben. (Liskó 2007)

Úgy gondolom, hogy a konfrontálódás oka leginkább az, hogy a romák születésüktől kezdve egy interkulturális környezetbe születtek bele, ami annyit jelent, hogy a magyar kultúrát és a roma kultúrát is egyaránt ismerik, míg a nem roma származású emberek nincsenek tisztában a romák kultúrájával és életével, vagy csak keveset tudnak róla. Véleményem szerint ez lehet az egyik oka az egymással szembeni előítéleteknek.

Oktatás szempontjából nagy előrelépés, hogy az országban bevezették a multikulturális nevelés tanári szakot, aminek a fő célja, hogy olyan pedagógusok kerüljenek be az oktatási intézményekbe, akik tiszteletben tartják és elfogadják az értékek és kultúrák sokféleségét. Ez egyre sürgetőbb, ugyanis a hátrányos helyzetűek, a

létminimum alatt élők és a roma családok gyerekei egyre nagyobb számban lesznek jelen az iskolákban. Ennek a hátulütője, hogy az iskolák büdzséje nem engedheti meg magának, hogy ilyen képzettséggel rendelkező pedagógusokat foglalkoztasson.

1.7.3.3 Előítéletesség az egészségügyben és a szociális szférában

A kutatás alkalmával Babusikék a romák oldaláról szeretnék volna megvilágítani mindazt, hogy milyen cigányellenességet tapasztalnak az egészségügyi és a szociális szféra dolgozói körében. Az eljárás során a negatív skálázási módszert használták, illetve mérték, hogy milyen mértékű diszkriminációt tapasztaltak. Az előítéletesség szerinti csoportok a következők: szinte semleges¹; rokonszenvező²; erős cigányellenes³; cigányellenes⁴; erős elfogadás⁵; nem diszkrimináló⁶. (Babusik 2008)

1. ábra Előítéletesség az egészségügyi és a szociális szféra dolgozói körében

	Egészségügy	Szociális szféra
szinte semleges	29, 9 %	39, 8 %
rokonszenvező	17, 4 %	
erős cigányellenes	11, 6 %	20 %
cigányellenes	13, 4 %	
erős elfogadás	12, 5 %	13 %
nem diszkrimináló	15, 3 %	19, 3 %

(Saját készítésű)

1.7.3.4 Xenofóbia, romakép és a cigányságról alkotott vélemények

Mielőtt kitérnék a fent említett témára, úgy gondolom, hogy fontos tisztázni egy még meg nem említett fogalmat, a xenofóbia fogalmát. A xenofóbia más szóval idegengyűlöletet, idegenellenességet jelent.

A XX. század utolsó évtizedében 22 országban kutatták egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat kapcsán a xenofóbiát. A kutatók hipotézise az volt, hogy a

¹ Az átlaghoz képest alig nagyobb az érzelmi és diszkriminációs távolság. (Babusik 2008)

² Az érzelmi distancia pozitív irányba tér ki. (Babusik 2008)

³ Erős észlelt diszkriminációs és érzelmi distancia. (Babusik 2008)

⁴ Az észlelt diszkrimináció közel azonos az előzővel. (Babusik 2008)

⁵ Pozitív az érzelmi viszony, nem diszkrimináló. (Babusik 2008)

⁶ Érzelmi kapcsolat közepes, nem fordul elő kirekesztő magatartás. (Babusik 2008)

xenofóbia nem a bevándorlók ottlétére, hanem a bevándorlás anticipációjára vezethető vissza. A befogadó országok közvéleménye kimutatta, hogy két területen félnek a bevándorlóktól. Van, aki a biztonságát és van, aki a munkahelyét félti. A közép- és kelet-európai országok körében átlagosan magasabb a xenofóbia, mint Európa nyugati felén. Magyarország magas értéket produkál a xenofóbia mindkét tartományában. A xenofóbia a lényegileg bevándorlás útján keletkezett tengerentúli országok lakóinak körében a legalacsonyabb. A xenofóbia speciális változata a rasszizmus, ami külső jegyek alapján különbözteti meg az idegeneket. Európában a bőrszín válik a legfontosabb osztályozási szemponttá. (Csepeli 2002)

A rendszerváltás társadalmi hatásait figyelembe véve megállapítható, hogy az átalakulás folyamán a társadalmi terhek növekedése együtt jár az előítéletek növekedésével. Az elemzők a nyolcvanas évek közepétől a xenofóbia új hullámáról beszélnek. A változást a multikulturalizmus megjelenése és a jóléti állam válsága indította el. Növekedett az állampolgári közösségekhez nem tartozókkal szembeni intolerancia: az idegengyűlölet. Növekedett a romák pozitív diszkriminációval szembeni elutasítottsága, továbbra is hatalmas a romák és a többségi társadalom között a társadalmi távolság. (Csepeli – Fábián – Sik 2006)

A közvéleményben a szegénység megítélése is változott, emiatt a romáknak szembe kellett nézniük a kulturális és etnikai mássággal szembeni ellenérzésekkel. 2000-ben Székely Mária, Örkény Antal és Csepeli György egy országos reprezentatív mintán arra keresték a választ, hogy milyen kép él a romákkal kapcsolatban a magyar lakosságban. A legfontosabb kérdés az volt, hogy a magyar társadalom tagjai akarják-e, és ha igen, milyen módon akarják csökkenteni a romák szegregációját. A toleranciához kapcsolódóan azt tesztelték a kutatók, hogy kiket fogadnának el a szomszédjuknak és kiket nem. A szomszédsággal kapcsolatban a legnagyobb ellenérzés a bőrfejükkel és a romákkal szemben mutatkozott meg. A xenofóbia léte vagy hiánya összhangban van a másság iránt mutatkozó toleranciával: elfogadható az idegengyűlölet és a társadalmi távolság hatása. A társadalmi státusz növekedésével növekszik a másság iránti intolerancia. A sztereotípiák kapcsán két állítást vettek alapul. Az egyik azt fogalmazta meg, hogy a cigányok gondjai megoldódnának, ha végre elkezdenének dolgozni, a másik pedig azt, hogy a bűnözési hajlam a cigányok vérében van. Az állítás kapcsán három csoport jött létre: romapárti, romaellenes csoport, illetve az a csoport, aki negatív sztereotípiákat fogalmaz meg a romákkal kapcsolatban, viszont ettől függetlenül a diszkriminációt elutasítja. A romák körében tapasztalható szegénységgel szemben a

többségi társadalom a belső okokat vélte felfedezni, csupán egy részük ismerte el a külső negatív körülmények szerepét. A kutatók vizsgálattal kapcsolatos következtetései a következők: Az általános toleranciaszint növekedése a romákkal kapcsolatos ellenérzéseket is eredményezné. A társadalom többségében élő negatív színezetű romakép falán rés üthető, amennyiben a romakategorizáció és a siker közötti komplementer viszony megszűnik a közgondolkodásban. Ennek elősegítése a tömegkommunikáció feladata. (Székely – Örkény – Csepeli 2001)

MÁSODIK FEJEZET: MÓDSZERTAN

2.1 Empirikus kutatásom bemutatása

A következőkben leírom, hogy mi a vizsgálatom pontos célja, illetve mely főbb pontokra voltam kíváncsi a vizsgálat során.

2.1.1 A vizsgálat célja

Kutatásom során azt kívánom feltárni, hogy a Debreceni Egyetem szociális munka szakos hallgatóinak milyen a romaképük, milyen a róluk alkotott véleményük. Fontosnak tartom feltárni, hogy az előítéletesség csírái mennyire vannak bennük jelen, ugyanis ez kihatással lehet a jövőbeni munkájukra.

E célra fókuszálva azokra a főbb pontokra keresem a választ, hogy mit gondolnak:

- 1) A romák helyzetéről, életmódjáról
- 2) Az adott helyzet okairól
- 3) A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről
- 4) Az oktatásukról, a pozitív diszkriminációról, felzárkóztatásukról
- 5) A kultúrájukról

2.2 Kutatási módszerek

A következőkben röviden ismertetem, hogy milyen adatgyűjtési módszereket különböztetünk meg a társadalomtudományi kutatásokban, majd pedig röviden kitérnék arra, hogy én milyen módszertani eszközökkel dolgoztam a kutatásom során.

2.2.1 Kutatási módszerek a társadalomtudományban

A társadalomtudományi kutatásokban megkülönböztetünk kvantitatív és kvalitatív adatgyűjtési módszereket.

2.2.1.1 A kvalitatív adatgyűjtési módszerekről

Kvalitatív adatgyűjtési módszert (minőségi vizsgálat) használnak a társadalomtudósok akkor, hogyha egy mélyebb, árnyaltabb probléma feltárását szeretnék kivitelezni. A

miért és hogyan kérdésre keresik a választ. A probléma, amit kutatnak, általában nem ismert elemeket tartalmaz, és nincs róla megfelelő mértékű információ. Ez egy jellemzően feltáró jellegű kutatás. A használt módszerei közé tartozik az interjú, fókuszcsoporthoz vagy a terepkutatás. Ezt a fajta adatgyűjtési módszert nem lehet reprezentatív mintaként használni, ugyanis ez csak egy kis mintát nyújt. Fontos, hogy a kvalitatív adatgyűjtési módszer nem standardizált. Az ez által feltárt probléma egy újabb kutatás kiindulópontja lehet. (Eibel 1995)

Kvalitatív módszereket ma leginkább a közösségkutatásban, illetve az egyes szubkultúrák vizsgálatánál alkalmazunk. A kvalitatív kutatásokban a konkrét kutatási eszközök nem eleve rögzítettek, hanem a vizsgált kérdés és a vizsgálat célcsoportja határozza meg. (10)

2.2.1.2 A kvantitatív adatgyűjtési módszerekről

A kvantitatív adatgyűjtési módszereknél (mennyiségi vizsgálat) a mennyi kérdésre keresik a választ. Kemény adatokra van szükségük. A probléma ismert, jól leírható és körülhatárolható különböző változókkal. Ez jellemzően leíró jellegű kutatási módszer. A leíró jellegű felmérések szóbeli, írásbeli és telefonos megkérdezés segítségével bonyolíthatók le. Általában kérdőíves módszerekkel dolgozik, és a reprezentativitás a célja. Adatgyűjtés szempontjából teljes mértékben strukturált. Célja a statisztikai általánosítás. A kutatás megismételhető, összevethető más kutatásokkal. Előnye, hogy az adatok könnyen feldolgozhatóak. (Eibel 1995)

A kvantitatív módszerek azon alapulnak, hogy az emberi magatartás mérhető, számszerűsíthető, továbbá az adatok statisztikai módszerekkel elemezhetőek. (11)

2.3 A kutatás módszerének, eszközének ismertetése

Adatgyűjtési módszeremül a strukturált interjút választottam a kvalitatív módszertani eszközök közül. A következőkben indoklom a választásomat, illetve beszámolok az interjú felépítéséről.

2.3.1 Indoklás

A válaszadók véleményének megismerése végett interjú technikát használtam, mint kvalitatív módszertani eszközt. Ennek az az oka, hogy attól függetlenül, hogy a személyes megkérdezés sokkal időigényesebb a kérdőívekkel szemben, kisebb a pontatlan kitöltés esélye. Ezen kívül pedig bizalmas és személyes kérdések is

megvitathatók általa, ami a kérdőíves felmérésnél nem kerülne felszínre. A hanganyagokat diktafonnal rögzítettem.

Formai kötöttség szempontjából viszont az interjú strukturált, ugyanis mindenkinek ugyanazokat a kérdéseket tettem fel a könnyebb összehasonlítás végett. Az alanyok kiválasztása szakértői mintavétellel történt. Ez a fajta kiválasztási mód adott volt, ugyanis szociális munkásként az alanyokkal egy közegben mozgok. Másrészt az interjúban olyan bizalmas kérdésekről volt szó, amit a hallgatók egy ismeretlen személlyel nem feltétlenül osztanának meg. Ez a másik oka annak, hogy a saját kapcsolati hálóból keresek alanyokat.

2.3.2 A célcsoportról

A kutatásom fókuszában a Debreceni Egyetemen tanuló szociális munka szakos hallgatók állnak.

A kutatásomhoz kilenc személy megkérdezését terveztem. Minden évfolyamról három hallgatót szerettem volna meginterjúvolgatni arról, hogy milyen a romaképük és, hogyan viszonyulnak a roma kérdéshez. Az interjú célja, hogy összehasonlítsam, az idő előrehaladtával mekkora a különbség a képzésben részt vevő hallgatók véleménye között, miben különböznek a romákról alkotott véleményük.

A tervezetthez képest csak nyolc személlyel sikerült elkészítenem az interjút, ugyanis azoknak a hallgatóknak a többsége, akiket nem ismertem, nem vállalták az interjút, néhol pedig a visszajelzés hiánya miatt nem tudtam elkészíteni a hanganyagot. A másod- és harmadéves hallgatók közül három – három hallgatóval készítettem el az interjút, míg az elsőévesek közül két hallgatóval sikerült beszélnem.

Mivel ez csak egy kis minta a kutatás jellegéből adódóan, ezért a vizsgálat reprezentativitásra nem alkalmas. Jelenleg a megkérdezettek véleményére vagyok kíváncsi, amiből következtetést vonhatok le. Illetve egy longitudinális vizsgálatot tervezek majd elkészíteni a későbbiekben, hogy megnézzem, milyen változások tapasztalhatók a megkérdezetteknél az idő előrehaladtával.

2.3.3 Az interjú ⁷felépítése

Az interjú három részből állt:

Az első részben a megkérdezettet a családjáról kérdeztem. Ebben a részben kíváncsi voltam a lakóhelyének a típusára, a szülei iskolai végzettségére,

⁷ Ld. mellékletek

foglalkozásukra. Megkérdeztem a válaszadóktól, milyen körülmények közt élnek, illetve azt is, hogy a lakóhelyükön élnek-e romák, illetve van-e vagy volt-e valamilyen kapcsolatuk velük.

A második rész magáról a megkérdezettől szólt. Ebben a részben a hallgatót többek között arról kérdeztem, hogy a tanulmányi ideje alatt hol lakik, milyen tanulónak tartja magát, mik a céljai és tervei, elégedett-e az életszínvonalával, és van-e valami, amit nem engedhet meg magának anyagilag.

A harmadik blokk volt a legkomplexebb. Az interjúban a hallgatót a romákkal kapcsolatos tudásáról, véleményéről kérdeztem. A fentiekben említett öt pontra tértem ki az interjúk során.

2.4 Az interjú körülményei, lebonyolítása

Az interjúkra a Debreceni Egyetem aulájában, illetve a Debreceni Egyetem Nemzeti Könyvtár egyik olvasótermében került sor. Az alanyokat a felvétel előtt biztosítottam arról, hogy az információ titkos és, nem fog nyilvánosságra kerülni a nevükkel az általuk elmondottak.

Az interjúkat, ahogy már fentebb is említést tettem róla, 2 elsőéves, 3 másodéves és 3 harmadéves hallgatóval készítettem el. A nyolc hallgató közül 3 férfi és 5 nő.

A kutatást 2012 szeptemberétől 2013. januárig terjedő intervallumban bonyolítottam le.

2.5 Eredmények

A kutatási eredményeimet a kutatási célban megfogalmazott öt pont alapján ismertetem a harmadik, Kutatási eredmények című fejezetben.

HARMADIK FEJEZET: KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1 Interjúk elemzése

A következőkben az elkészített interjúk elemzését fogom leírni a fentiekben leírtak alapján. Öt pontba szedve évfolyamonként fogom bemutatni a véleményeket.

3.1.1 Elsőéves hallgatók

K. K., elsőéves hallgató: Átlagos körülmények közt él családjával, nincs olyan, amit anyagilag ne engedhetne meg magának. A roma emberekkel már volt kapcsolata, ugyanis volt egy roma barátnője, de mára „lemorzsolódott” tőlük. Véleménye szerint a romák aránya a társadalomban 30-40%. Nem szeretne romákkal foglalkozni a munkája során.

P. E., elsőéves hallgató: Családjával átlagos körülmények közt élnek, nincs olyan, amit ne engedhetne meg magának. Távoli ismerősei közt van roma ismerőse, nincs velük közelebbi kapcsolata. Szerinte 60-65%-a roma a társadalomnak. Nem szeretne a munkája során velük foglalkozni.

3.1.1.1 A romák helyzetéről, életmódjáról

K. K.: Véleménye szerint a romák közül nem mindenki olyan, amilyennek állítja magát. Van különbség és szerinte meg kell őket ismerni, mielőtt véleményt alkotnának. Az előítéletek miatt rossz helyzetben vannak. A társadalomnak az első, ami eszébe jut róluk, hogy bűnözők. Szerinte a romák egységes csoportot alkotnak. K. véleménye szerint a romák egy napja nem sokban különbözik a miénktől:

„Felkelnek. Elviszik a gyereket, sulis vagy ovi. Aztán hazamennek, gondolom, főznek. Hazahozzák a gyereket. Tanulgatnak, sétálgatnak velük, vagyis nálunk A-ban így. Sétálnak a faluban, aztán visszamennek. Nem tudom. Tévéznek, gondolom. Olvasgatnak. Hasonló a miénkhöz egyébként. Mondjuk, ha valaki egy putriban, egy istállóban lakik, az más mindjárt. Egy olyan színvonalú ember, mint mi, csak roma, az úgy mint mi. Vagyis én így gondolom.”

Amikor viszont a neveltetésről (Hogyan nevelik a gyermekeiket?) kérdezem, akkor megjelenik egy ambivalencia a mondandójában az előzőhöz képest:

„Nem példamutatóan. Ilyen élünk a mának felfogás szerintem. Egyik nap még van pénz, utána meg éhezünk két napig. Várjuk a segélyt. Nincs céltudatosság benne szerintem.”

A jövedelemmel kapcsolatban az a véleménye, hogy alkalmi munkából és cserekereskedelemből, illetve a segélyből és a GYES-ből élnek.

P. E.: Véleménye szerint a romáknál két véglet van. Van egy olyan véglet, aki ki szeretne törni az adott helyzetéből. A másik véglet pedig az, amikor nem. Szerinte náluk otthon nagy szegénység van, az életkörülményeik is rosszak, nem csak a helyzetük. Véleménye szerint a jövedelmük a segélyekből tevődnek össze. A megkérdezett szerint a romáknak a következőképpen telik egy napjuk:

„Szerintem a gyerekeket elviszik iskolába, már amelyik elmegy, úgymond nem lógja el. A szülők mindenképp otthon vannak a kisebbekkel. Aztán valamelyik elmegy munkát keresni, de a legtöbb igazából abból él, hogy csak úgy otthon van a gyerekeivel. Inkább az apukák próbálják olyan alkalmi munkákból eltartani a családot vagy az idősebb testvérek.”

A válaszadónak hasonló a véleménye a roma gyerekek neveltetéséről is:

„Úgy gondolom, hogy elég rosszul. A gyerekek sokszor javítóintézetbe kerülnek, nem járnak iskolába, vagy kirúgják őket az iskolából, azért mert nagyon sokat hiányoznak. Szerintem ez nem túl jó, és ők ezt a példát látják generációk óta. Szerintem ez nem jó nevelés.”

3.1.1.2 Az adott helyzet okairól

K. K.: A válaszadó szerint az ok maga a társadalom és az előítélet. Sok ember szerint minden roma egyforma, de ő ezt kétségbe vonja.

„Mert van olyan magyar, aki lehet rosszabb, mint a roma.”

P. E.: Szerinte a helyzetükről maguk a romák is tehetnek attól függetlenül, hogy beleszületnek az adott környezetbe, de onnan ki is lehetne törni. A megkérdezett szerint a másik ok, hogy nem tanulnak:

„Ők ebbe születnek bele, és úgy vannak vele, hogy minél több gyereket szülnék a támogatás miatt, hogy eltartsák magukat, mert ők nem gondolják azt, hogy tovább tanulnának esetleg. Ez a baj, hogy nem tanulnak.”

3.1.1.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről

K. K.: „Kuss” van a nőnek otthon. Szerinte alárendelt helyzetben van egy roma nő a férfival szemben, mivel bántalmazták is őket. A gyerekek rossz, hogyha ezt a példát látja maga előtt, és egy faluban kellemetlenül érzi magát, mivel ott mindenki ismer mindenkit. Pletykálgodnak, hogy mi történhetett.

P. E.: A válaszdó szerint a társadalomban egy roma nőnek nehéz a helyzete, alpból mivel nő. A férfinak is nehéz. Viszont a családban, mivel ő a kenyérkereső, nagyobb a tekintélye. Ezen kívül a nő ki is van szolgáltatva a férfinak. Gyakran a fizikai agresszió is megjelenik a kettejük kapcsolatában.

3.1.1.4 Az oktatásukról, pozitív diszkriminációról és a felzárkóztatásukról

Előjáróban fontosnak tartom elmondani, hogy ennél a résznél az elsőévesek némi nehézségbe ütköztek az elméleti háttérük hiányossága miatt, így néhol magyarázatra volt szükségük az egyes fogalmak megértéséhez.

K. K.: Nehéz az adott helyzetükből kitörni pl. egy faluban, ugyanis ott ismerik őket, és a családjukkal azonosítják, míg egy városban meg van a lehetőségük a kitörésre. Ellenzi a szegregált oktatást, mivel számukra egy megaláztatást jelent. Az előző kérdésekre és a pozitív diszkriminációra adott válasz nagymértékben eltér:

„Azt elítélem. Mert ő is szenvedjen meg azért a 20 pontért, mint mi, hogy emelt szinten érettségiztünk, meg nyelvvizsgát csináltunk. Neki ez azért jár, mert ennek született. Szerintem nem fair velünk szemben.”

Véleménye szerint jelenleg nincs esély a felzárkóztatásukra.

P. E.: A roma gyerekek nem sikeresek az iskolában, mert nem foglalkoznak velük, de elismeri, hogy vannak kivételek. Az integrált oktatás mellett van, viszont a tanároknak jobban oda kell rájuk figyelni. Burkoltan az asszimilálódás fogalmával indokolta az integráció szükségességét. Szerinte a pozitív diszkrimináció nézőpont kérdése. Szerinte jelenleg nincs esély a felzárkóztatásukra:

„Mert egyre többen vannak, és egyre szegényebbek a családok. Nem azt fogják a gyerekek tanítani, hogy menjen el dolgozni, hanem inkább azt, hogy tegye le a 8 általánost, max. a gimnáziumot addig, amíg köteles. Utána majd menjen el dolgozni vagy kezdjen az életével valamit, vagy akár vállaljon ő is gyereket és ez a baj.”

3.1.1.5 A kultúrájukról

K. K.: Nem sokat tud a roma kultúráról. Szerinte nem is ápolják a hagyományait.

P. E.: Szerinte értékes a roma kultúra. Szimpatikus neki, hogy ápolják a hagyományait. Szerinte hagyománytisztelőbbek, mint a magyarok.

3.1.2 Másodéves hallgatók

B. K., másodéves hallgató: Kifejezetten jó körülmények közt él családjával, nincs olyan, amit anyagiilag ne engedhetne meg magának. Elég sok roma barátja van. Véleménye szerint a romák aránya a társadalomban 30-40%. Nem tartja kizártnak, hogy velük foglalkozzon.

SZ. G., másodéves hallgató: Átlagos körülmények közt él családjával, nincs olyan, amit anyagiilag ne engedhetne meg magának. Az osztálytársai közt vannak romák. A romák aránya a társadalomban szerinte 8-10%. Csak akkor foglalkozna romákkal, ha megtanulja őket megérteni.

V. K., másodéves hallgató: Átlagos körülmények közt élnek, elégedett az életszínvonalával. Szerinte a társadalom 20-30%-a roma. Szívesen foglalkozna romákkal a munkája során.

3.1.2.1 A romák helyzetéről, életmódjáról

B. K.: Szerinte a romáknak nehéz a helyzetük. Több véglet is van, viszont sokat számít az, hogy a gyerek milyen mintát lát a szülőktől. Kevés a lehetőségük a kitörésre. Szerinte segéllyel nem javítható minden, és szerinte a romáknak is ezt kellene „felfogniuk”. Szerinte a romák nem alkotnak egységes csoportot. A gyerekeiket úgy gondolja, hogy a saját észjárásuk szerint nevelik. A roma család egy napját az határozza meg, hogy milyen mintát láttak. A jövedelmük szerinte segélyekből és a gyerekek után járó támogatásokból származnak. Keveseknél jön hozzá még a munka.

SZ. G.: Szerinte nincsenek eltérő vonásaik a nem romákhoz képest, a különbség a kultúrából ered. A helyzetük és a körülményeik is változóak, anyagi téren elég nagy széthúzások vannak. Szerinte külső szemmel egységesnek tűnhet a romaság, de valójában nagyok a széthúzások. Az, hogy hogyan telik a roma család egy napja, függhet attól, hogy honnan szemléljük őket:

„Vidéken az ilyen elhagyatott kisebb településeken, hogyha akarnának, akkor sem tudnának dolgozni, mert nincsen rá lehetőség, és pont a nagyvárosokban is tapasztaltam olyat, ahol még viszonylag lehetőség lenne, vannak olyanok, akik ott sem dolgoznak.”

Szerinte a gyereknevelés is attól függ, hogy ki milyen családban él. A jövedelmük segélyekből és feketemunkából tevődik össze, de szerinte lényegesen többen dolgoznának, ha lenne rá lehetőségük.

V. K.: Szerinte a romák ugyanolyanok, mint a nem romák. Viszont szerinte a romák meg vannak bélyegezve, el vannak nyomva. Van olyan helyzetű, aki luxusban él, míg más rászorul a segélyekre. A romaság egységes csoport, összetartóak. A roma családok napját ugyanúgy képzelel el, mint a nem romákét. A neveltetés is mintafüggő. A jövedelmük munkából és segélyekből tevődik össze.

3.1.2.2 Az adott helyzet okairól

B. K.: Egyrészt a társadalom elítéli, kirekeszti őket. Másrészt ők nem szeretnék beilleszkedni a társadalomba.

„Nem akarnak dolgozni, nem akarják elfogadni azokat a mintákat, amiket a társadalom diktál nekik, hogy nem lopunk, nem csalunk, nem hazudunk. Igazából próbálnak teljesen kívülállónak lenni. Azt vesszük észre, hogy egyre inkább kezdik elhinni azt, amit a társadalom mond.”

SZ. G.: Az oktatásra vezethetőek vissza az okok. A romák mentalitásába nincs bekódolva, hogy ez mennyire fontos. A rendszerváltáskor egy tudásalapú gazdaság jött létre, és ezzel nem tudták tartani a szintet. Emiatt vannak leszakadóban.

V. K.: Szerinte azért vannak a romák rossz helyzetben, mert megbélyegzik őket.

3.1.2.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről

B. K.: Szerinte mindkét félnek rossz a helyzete a társadalomban. A nőknek rosszabb, kiszolgáltatottabbak, mert nők. A roma nőknek rossz a helyzete a társadalomban, de van olyan, amikor ők viselik a nadrágot a családban.

SZ. G.: A munkaerőpiacon hátrányt szenvednek a magatartásuk és az iskolázottságuk miatt. A nőknek még rosszabb a helyzetük. A családban uralkodnak a hagyományok. A nő otthon az eltartott háztartásbeli.

V. K.: Szerinte a nő otthon van a gyerekekkel, háztartásbeli, míg a férfi a kenyérkereső.

3.1.2.4 Az oktatásukról, pozitív diszkriminációról és a felzárkóztatásukról

B. K.: Szerinte a roma gyerekek nem tudnak sikeresek lenni, mert nem engedik meg nekik. Ebben közrejátszik a tanárok, diákok és a szülők hozzáállása is. Az integrált oktatást részesíti előnyben, ugyanis a két népcsoport tudna egymástól tanulni, jó dolgokat elsajátítani. A pozitív diszkriminációról szóló kérdésemre a válasz a következő volt:

„Benne van, hogy diszkrimináció az, pedig az, hogy valami oknál fogva a társadalomból kiemelődik. Lehet ez pozitív, lehet ez negatív, szerintem a társadalomból ezt el kellene törölni.”

Jelen helyzetben nem lát esélyt a romák felzárkóztatására.

SZ. G.: Szerinte változó a gyermekek sikeressége az oktatásban, ugyanis nem mindegy, hogy ki honnan származik. Az integrált oktatást preferálja, ugyanis a szegregáció kihat az egyén hátralevő életére. Szerinte a pozitív diszkrimináció szükséges, csak meg kellene tanulni kezelni, hogy egyik fél se érezze, hogy kivételeznek vele negatív értelemben. Szerinte az egésznek a tolerancia lenne az alapja. A romák felzárkóztatásáról a véleménye a következő:

„Szerintem ez főleg rajtuk múlik és azon, hogy mennyire tudnak alkalmazkodni az új helyzethez, mert hogyha képesek megérteni akár a kulturális dolgot, akár az iskola jelentőségét, akkor képesek lennének felzárkóztatni. Lehet, hogy nem most, lehet, hogy két generáció múlva. Biztos vagyok abban, hogy sikerülhet.”

V. K.: Szerinte a roma gyerekek törekednek arra, hogy sikeresek legyenek. Ez hozzáállástól függ. Attól is függ, hogy mit lát otthon. A megkérdezett szintén az integrált oktatást preferálja. A pozitív diszkriminációt viszont eltörölné:

„Nekem mindig az volt a fura, hogy ők a kisebbség, és mégis mindig többet kapnak, mint a nem romák. Ez egy kicsit fura nekem. Szóval ebben is egységesíteni kéne ezt az egészet, hogy ők is olyat kaphassanak, mint egy normál ember. Mert nekik ilyen külön támogatások járnak.”

Lát esélyt a romák felzárkóztatására. Szerinte az lenne a megoldás, hogy egyenlő bánásmódban részesítsék őket.

3.1.2.5 A kultúrájukról

B. K.: Szerinte értékes a roma kultúra, mert ha nem lennének roma zenészek, akkor Váradi Roma Cafe sem lenne.

SZ. G.: A megkérdezett nem ismeri a roma kultúrát, de szerinte a külsőségeken alapszik, és nem a belső értékeken. Azt látja, hogy ők arra törekszenek, hogy minél „csicsásabbak” legyenek a dolgok. Szerinte emiatt nehéz nekik elmagyarázni, hogy miért fontos a belső érték.

V. K.: A válaszadó azt mondta, hogy nem tud sok mindent a kultúrájukról, de biztos értékes és fontos nekik.

3.1.3 Harmadéves hallgatók

N. M., harmadéves hallgató: Rossz körülmények közt él családjával, sok olyan dolog van, amit anyagilag nem engedhet meg magának. Nem elégedett az életszínvonalával. Sok roma barátja van. Véleménye szerint a romák aránya a társadalomban 20%. Nem tartja kizártnak, hogy a munkája során romákkal foglalkozzon.

B. S., harmadéves hallgató: Jó körülmények közt él családjával, nincs olyan, amit anyagilag ne engedhetne meg magának. Osztálytársai által került kapcsolatba roma emberekkel. Véleménye szerint a romák aránya a társadalomban 5-8%. Olyan romákkal szeretne foglalkozni, akik tudnak viselkedni.

B. P., harmadéves hallgató: Átlagos körülmények közt él családjával, van, amit anyagilag nem engedhet meg magának. Nincs kapcsolata romákkal. Véleménye szerint a romák aránya a társadalomban 6-8%. Szeretne romákkal foglalkozni, ha kellőképpen felkészült lesz.

3.1.3.1 A romák helyzetéről, életmódjáról

N. M.: Szerinte a romák nem különböznek a nem romáktól. Tapasztalatai szerint a szegényebb réteghez tartoznak. A romaság szerinte nem egységes, mert a szegényebb osztályhoz tartozók és a gazdagabb osztályhoz tartozók nem jönnek ki jól egymással. A jövedelmük munkából és segélyekből van. A roma család napja is attól függ, hogy a dolgozó rétegről beszélünk vagy sem. A gyerekeiket összetartóbbnak nevelik a családok. Nem hiszi, hogy a nem roma neveltetéstől különbözne.

B. S.: Szerinte a romaság egy szűk réteg, ami próbál kitörni a nehéz helyzetükből. Van egy nagyobb réteg, ami nem tud, vagy nem akar beilleszkedni a normál társadalmi szabályok közé. Magyarországon a romák az a társadalmi réteg, amit a zsidók mellett megbélyegeznek. A romák közt a legszegényebbek putrikban, a valamivel jobb módúak a cigánysoron élnek. Az egészen jómódúaknak diplomájuk vagy érettségijük van. A romák nem alkotnak egységes csoportot. A jövedelmük egyértelműen segélyből van. Szerinte akkor tudná megválaszolni azt a kérdést, hogy hogy telik a roma család egy napja, hogyha velük tölthetne egy napot. A gyereknevelés kapcsán azt látja, hogy a gyerekeiket szabadjára engedik, nem nevelik:

„Az a baj, hogy a mai cigány gyerekek nem ismernek kontrollt semmiben, és amikor ezt látom, hogy mindig elgondolkozok azon, hogy ezt a gyereket, hogy nevelhették? Megtanulta-e azt, hogy illik viselkedni egy közösségben, mik az alapvető illemszabályok. Szóval nem vagyok túl jó véleménnyel a neveltetésükről. Szerintem nem igazán nevelik őket a gyerekeiket, vagy biztosan próbálják, de úgy gondolják, hogy talán, hogy majd ezt az iskola elintézi és ők nem vesződnek vele.”

B. P.: Szerinte a romák ugyanolyanok, mint a nem romák. A helyzetük tragikus, ők a rendszerváltás legnagyobb vesztesei. 70-80%-uk mélyszegénységben él. Szerinte a romaság nem alkot egységes csoportot. A roma család egy napja szerinte úgy telik, hogy:

„Beszélgetnek és gondolkodnak. Sok helyen például a várostól szegregálva élnek, emiatt a várossal is nehéz a kapcsolatuk. Gondolom, ritkábban mennek be a városba. Az asszonyok többségében otthon telik a napja. Ha pénz van, bemegy a városba vásárolni, aztán főz, vagy éppen beszélget az utcában a szomszédjaival, az ismerőseivel.”

Gyereknevelés kapcsán azt tapasztalta, hogy nem figyelnek oda a gyerekekre kellően. A jóvedelmük egyrészt segélyből, BPJ-ből van, aki tud, az elmegy napszámba, illetve közmunkaprogramokban vesznek részt.

3.1.3.2 Az adott helyzet okairól

N. M.: Valamilyen szinten a társadalom a hibás a kirekesztő hatás miatt, diszkriminálják őket. Bizonyos szempontból szerintem az ő hibájuk is. Van olyan, hogy nem törnek ki, pedig lenne rá lehetőségük.

B. S.: A problémát a rendszerváltásnak tulajdonítja, illetve a diszkriminációnak.

„Úgy gondolom, hogyha egy cigány el akar menni dolgozni, akkor a munkáltató azt is nézi, hogy ő cigány, akkor biztos lopni fog. Már a származása miatt sem alkalmazza.”

B.P.: Ennek egy hosszú történelmi háttere van. A rendszerváltozás után 60%-uk munkanélküli lett. Nem tudtak olyan megoldást találni, ami megvédené őket a leszakadástól.

3.1.3.3 A társadalomban és a családban elfoglalt helyükről

N. M.: Szerintem a romáknál a férfiak magasabb státuszban vannak, a nők el vannak nyomva. A nők nem dolgoznak. A régi típusú felfogás náluk jobban érvényesül. A családon kívül nem lát különbséget.

B. S.: Nehéz helyzetben vannak mind anyagilag, mind a társadalmi megbecsültség szintjén. A családban minden nő aláveti magát egy férfinak. A férfi az uralkodó.

B.P.: A nőnek a gyermeknevelés a feladata. A feladata az otthon, a meleg étel biztosítása. A férfi feladata a kenyérkeresés, ő a családfő. Hatalma van a nő felett.

3.1.3.4 Az oktatásukról, pozitív diszkriminációról és a felzárkóztatásukról

N. M.: Szerinte a roma gyerekek sikeressége az iskolában változó. Úgy gondolja, hogy integráltan kell oktatni a gyerekeket. Nem preferálja a pozitív diszkriminációt. Azt szeretné, ha mindenki egyenjogú lenne, és nem kellene különbséget tenni. Lát esélyt a felzárkóztatásukra, de ehhez szerinte mindenkinek össze kellene fognia.

B. S.: Szerinte nagy dolog, hogyha a nyolc osztályt el tudják végezni, ha szakmát is szerez, az pedig a „non plusz ultra”. Szerinte a pedagógusok nem fordítanak elég figyelmet a romákra, a társaik pedig lenézik őket. Szerinte alapvető oktatási rendszerre lenne szükség, hogy ugyan olyan jól tanuljanak, mint a nem romák. A tanulási stratégiát kellene megváltoztatni. Az integrált oktatást preferálja. Szerinte a pozitív diszkrimináció mindenképpen szükséges. A felzárkóztatásra jelenleg nem lát esélyt.

B. P.: Szerinte nem sikeresek az iskolában. Az integrált oktatást részesíti előnyben. Viszont kreatívnak kell lenni, hogy a felmerülő feszültségeket kezeljék. Szerinte a pozitív diszkriminációra szükség van. Van helye, de nagyfokú átgondoltság és kidolgozott programok kellene ahhoz, hogy pozitív eredménye legyen. Magyarországon viszont jelenleg nem lát esélyt a felzárkóztatásukra.

3.1.3.5 A kultúrájukról

N. M.: Elmondása szerint a megkérdezett ismeri a roma kultúrát. A zenét emelte ki. Szerinte, ha a romák fejlesztenék magukat ebben, akkor nagyon sok tehetség kerülne ki közülük.

B. S.: A roma kultúráról azt mondta, hogy eredetileg Indiából származnak, nincs egy kimondott őshazájuk. Szereti a cigányzenét, és tetszik neki a népviseletük is.

B. P.: Egy kurzuson vett részt, ahol roma ételeket készítettek el, illetve lehetősége volt roma költőket és írókat is megismerni.

3.2 Következtetések

A következőkben a következtetéseimet szeretném ismertetni és a hipotézisemet alátámasztani. Úgy gondolom, hogy a tapasztalatok alapján a hallgatókban

megtalálhatóak az előítéletek csírái. Viszont azt állapítottam, meg hogy a képzési idő előrehaladtával a tévhitek kevésbé vannak jelen a hallgatókban (az elsőéves hallgatók egyáltalán nem szeretnék romákkal foglalkozni, míg a felsőévesek nem zárják ki a lehetőségét). Két részben vettem észre a legnagyobb ellenszenvet a hallgatókban, azokat fogom kifejteni.

3.2.1 Kulturális különbségek

A hipotézisemben azt állítottam, hogy az előítéletek a kulturális különbségekből fakadhatnak. Úgy gondolom, hogy a romák életmódjáról a negatív vélemények is a kulturális eltérésekből fakadnak. Erre szeretnék egy példát felhozni az interjúk közül. A kulturális különbséget a gyermekvállalásnál véltem felfedezni:

„...minél több gyereket szülnék a támogatás miatt, hogy eltartsák magukat...”

(P.E., elsőéves hallgató)

Az ilyen típusú tévhitek benne vannak sok más emberben is, mert nem ismerik a romák életmódját és kultúráját 12-13 éves korukra a felnőtt szerepeket már el kellett sajátítaniuk, ahhoz, hogy férjhez mehessenek (ebbe a gyerekvállalás is beletartozott). (Nagy 2006)

3.2.2 Oktatás

A másik ellentmondásokkal teli az oktatásról szóló rész volt. Itt a legnagyobb ellenszenvet a hallgatókból a pozitív diszkrimináció kérdése váltott ki. Az elmondottak alapján az derült ki, hogy a hallgatók a saját szemszögükből nézik a pozitív diszkrimináció szükségességét, hogy az nekik jó-e a vagy sem. Kivételek csekély számban fordultak elő. Ezt a következő interjúrészleten szeretném bemutatni:

„Benne van, hogy diszkrimináció az, pedig az, hogy valami oknál fogva a társadalomból kiemelődik. Lehet ez pozitív, lehet ez negatív szerintem a társadalomból ezt el kellene törölni. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a roma gyerekeket lenézzük. Ha nekem pl. egy ponton múlik a felvételem egy jó egyetemre, és ezt az egy pontot megkapja egy roma gyerek azért, mert roma és én esek ki miatta a csoportból, akkor én biztosan nem fogom őt szeretni, mert ő túrt ki és az én életem is nagymértékben romlik és mást kell majd csinálnom, nem azt amit szeretnék.”

(B.K., másodéves hallgató)

A fenti idézeten is látszik, hogy a hallgató a saját érdekét nézi azzal kapcsolatban, hogy szükség van-e az affirmatív akcióra vagy sem. Fontosnak tartom viszont megjegyezni, hogy gyakran a többlet pont sem elég ahhoz, hogy a roma fiatalok bejussanak egy nívósabb felsőoktatási intézménybe.

A másik tévhit az oktatással kapcsolatban, hogy a roma gyerekek azért nem tanulnak, mert nem tartják a szülők fontosnak. A fentiekben már említettem (hivatkozással ellátva), hogy ez az anyagi hátrány miatt van, ugyanis nem tehetik meg a szülők, hogy a kollégiumot vagy gyakran az utazási díj költségét fizessék.

3.2.3 Elmondható...

Úgy gondolom, hogy a megkérdezettekről elmondható, hogy akik kisfaluban élnek és nem városban, azok előítéletesebbek a többi hallgatónál. Azt az érdekes megfigyelést tettem ezen kívül, hogy akik jó anyagi körülmények közt élnek, azok a romák munkavállalási szokásaival és életmódjával kapcsolatban negatív véleménnyel voltak a többiekhez képest.

Ezen kívül elmondható, hogy a nyolcból öt hallgató tájékozatlan a romák számát illetően.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekben igyekeztem leírni, hogy pontosan milyen a Debreceni Egyetemen tanuló nyolc leendő szociális szakember romaképe, a hallgatók milyen véleménnyel vannak a romákról.

Úgy gondolom, hogy a megkérdezetteket a tanultak mellett a saját tapasztalataik és a sztereotípiák is befolyásolják. Viszont úgy gondolom, ahhoz, hogy a munkájukat a jövőben színvonalasan és sikeresen tudják ellátni, ezeket a tévhiteket meg kell bennük szüntetni.

Szerintem a képzés keretén belül szükség lenne kialakítani olyan érzékenyítő programokat, ami ezt elősegítené, mivel attól függetlenül, hogy a tévhitek a képzési idő előrehaladtával csökkennek, a felsőbbévekben is hasonló tévhitek vannak, mint az alsóévekben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó
- Babusik Ferenc (2008): *Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon. Státusz, etnicitás, kirekesztődés az egészségügyben és a szociális szférában*. Budapest. L'Harmattan
- Bíró Boglárka (2006): Bevezetés a cigányság néprajzába. In (Forrai R. Katalin szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 57 – 62. oldal
- Csepeli György (2002): Testek feltámadása. In *Mozgó Világ*. 28. évf. 1. szám 50 – 53. oldal
- Csepeli György – Fábíán Zoltán – Sik Endre (2006): *Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények*. Budapest, Társ. 458 – 489. oldal
- Cserti Csapó Tibor (2006): Szociológiai, szociális tényezők a cigány népesség vizsgálatában. In (Forrai R. Katalin szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 175 – 182. oldal
- Eibel Katalin (1995): *Hogyan gyűjtsünk információt? – Piackutatás a gyakorlatban*. Budapest, Raabe Kiadó
- Erős Ferenc (2007): Irányok és tendenciák az előítéletek kutatásában. In *Educatio*. 16. évf. 1. szám. 3 – 9. oldal
- Giddens, Anthony (2008): *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- Havas Gábor – Kemény István (1995): A magyarországi romákról. In *Szociológiai Szemle*. 5. évf. 3. szám
- Hermann Zoltán – Varga Júlia (2012): A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. Iskolázási mikroszimulációs modell (ISMIK). In *Budapesti munkagazdaságtani füzetek*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság – és Regionális Tudományos Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszék
- HÖÖK (2012): *Összefoglaló a HÖÖK Mentorprogram – Felsőoktatási Mentorhálózathoz 2012-es mentorfelvételijéhez*. Budapest, HÖÖK
- Kemény István (2001): A romák és az iskola. In *Beszélő*. 6. évf. 1. szám
- Kemény István – Jankó Béla (2003): A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól. A 2003. évi országos cigánykutatás alapján. In *Esély*. 15. évf. 6. szám, 58 – 72. oldal

- Kemény István – Janky Béla (2004): A cigány népesség helyzete. In (Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella szerk.): *A magyarországi cigányság.*, 1971-2003. Budapest, Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 12 – 13. oldal
- Kertesi Gábor (1995): Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után. (Tények és terápia.) In *Esély*. 5. évf. 4. szám, 19 – 63. oldal
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2012): A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. In. *Budapesti munkagazdaságtani füzetek*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet
- Kiss Katalin (2005): *A magyarországi cigányság. Avagy népünk majdnem tíz százalékaról*. Budapest, BGF (szakdolgozat)
- Kovács András (2007): Lehet-e előítélet az előítélet? In *Educatio*. 16. évf. 1. szám. 10 – 16. oldal
- Liskó Ilona (2007): Ki utálja jobban a másikat? Roma tanulók pedagógus szemmel. In *Valóság*. 16. évf. 1. szám. 115 – 124. oldal
- Márián Béla (2009): Milyenek a cigányok? – közvélemény-kutatás a „cigánykérdésről”. In *Jel – Kép*. 29. évf. 1. szám 3 – 22. oldal.
- Murányi István – Szabó Ildikó (2007): Középiskolások előítéletességének egy lehetséges magyarázata: Az életforma. In *Educatio*. 16. évf. 1. szám. 38 – 49. oldal
- Nagy Pál (2006): A magyarországi cigányság története a 16-19. században. In. (Forrai R. Katalin szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 37 – 47. oldal
- Őry Mária (2005): *Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon*. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, 97 – 100. oldal
- Puporka Lajos – Zádori Zsolt (1998): *A magyarországi romák egészségi állapota*. Budapest, Roma Sajtóközpont
- Székelyi Mária-Örkény Antal-Csepeli György (2001): Romakép a mai magyar társadalomban. In. *Szociológiai szemle*. 11. évf. 3. szám 19 – 46. oldal
- Török Katalin (2004): Roma fiatalok esélyeinek növelése a felsőoktatásban. In *Kapocs*. 3. évf. 6. szám, 48 – 75. oldal
- Valuch Tibor (2005): *Magyarország társadalomtörténete. A 20. század második felében*. Budapest, Osiris Kiadó

Internetes hivatkozások:

- 1,A magyarországi cigány kisebbségről:<http://kisebbssegek.bmknet.hu/index.php?id=439>

- 2, A leszakadó kistérségek a felsőoktatásból is kipotyognak:
<http://www.bama.hu/baranya/kozelet/a-leszakado-kistersegek-a-felsooktatasbol-is-kipotyognak-229864> Utolsó letöltés: 2009. május 02.
- 3, Gandhi: <http://www.bama.hu/baranya/kozelet/a-leszakado-kistersegek-a-felsooktatasbol-is-kipotyognak-229864>
- 4, A magyarországi cigány kisebbségről:
<http://kisebbssegek.bmknet.hu/index.php?id=439>
- 5-6, Social and economic integration of Roma (2010):
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_inclusion_fight_against_poverty/em0034_en.htm Utolsó letöltés: 2010. augusztus 04.
- 7-8, Bizottság: a tagállamok állítsák össze a romák integrációját célzó nemzeti stratégiáikat (2011):
http://ec.europa.eu/magyarorszag/news/current_issues/20110418_a_romak_integralasat_celzo_strategiak_hu.htm Utolsó letöltés: 2011. június 23.
- 9, Megrázó élmények, kudarcok és gyökeresen eltérő jövőkép – mérlegen a roma és a nem roma gyerekek vágyai: <http://www.mtv.hu/modernkepmesek/cikk.php?id=268253>
- 10, Kvalitatív módszerek az empirikus társadalom és kultúrakutatásban:
http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index.php?option=com_tanelem&task=all&id_tananyag=53
- 11, Marketingkutatás az agrárgazdaságban:
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/marketingkutatas/ch03.html>

MELLÉKLETEK

Interjúkérdések

Család:

- Meséljen a családjáról!
- Hol él?
- Élnék-e a lakóhelyén romák?
- Mi a szülei iskolai végzettsége?
- Mivel foglalkoznak?
- Van-e testvére?
- Milyen körülmények közt élnek?
- Került-e már kapcsolatba romákkal?

Alany:

- Hol él?
- Hol tanult eddig?
- Milyen tanulónak tartja magát?
- Mik a céljai? (tervek, karrier)
- Miért ezt a szakmát választotta?
- Mennyire érzi jól magát ebben a közegben?
- Kik köréből kerülnek ki a barátai?
- Elégedett az életszínvonalával?
- Van anyagilag, amit nem engedhet meg magának?

Kapcsolat, tudás:

- Van-e kapcsolatai között roma származású ember?
- Került-e már kapcsolatba velük?
- Milyen? (ha igen)
- Miért nem? (ha nem)
- Szerinte elég-e az információ, amit a képzésben tanul?
- Milyenek a romák? (tulajdonság)
- Milyen a helyzetük?
- Egységes csoport-e a romaság?
- A társadalom hogyan gondolkozik róluk?
- Milyen körülmények közt élnek?
- Hogy telik a roma család egy napja?
- Mi az oka annak, hogy ilyen helyzetben vannak?
- Miből van jövedelmük?
- Hogy nevelik a gyerekeiket?

- Milyen a helyzete egy roma nőnek és egy roma férfinak?
- Mennyire sikeresek a roma gyerekek az iskolában?
- Mi az oka?
- Milyen formában kellene őket oktatni? (integrált/szegregált)
- Miért?
- Mi a véleménye a pozitív diszkriminációról?
- Mennyire tartja értékesnek a roma kultúrát? Mit tud róla?
- Lát-e esélyt a romák felzárkóztatására?
- Hogyan kezdene hozzá?
- Előítéletes a romákkal a magyar társadalom?
- Mennyire tartja megalapozottnak?
- Hány százaléka roma a magyar társadalomnak?
- Szeretne-e a munkája során romákkal foglalkozni?